

# A pesti Újépület mártírjai

Leszállott a páva  
Najgebajd falára,  
Hej, sok szegény fogoly  
Szabadulására ...

(Börtöndal az 1850-es évekből)

A világosi fegyverletétel után aki tudott, menekült a várható megtorlás elől. A bécsi udvar által teljhatalommal felruházott *Julius von Haynau* báró, osztrák tábornagytól ugyanis – korábbi itáliai „működése” alapján – nem sok jót várhattak a forradalom és szabadságharc aktív résztvevői. A „bresciai hiéna”-ként emlegetett vén katona, aki serdülő kora óta viselte a császár egyenruháját, félszázados pályafutása során sikeres, de könyörtelen parancsnoknak, Magyarországon pedig a Habsburg-ház hűséges vérebének bizonyult. Találón mondta róla a híres Radetzky marsall: Olyan mint a borotva. Jól vág, de használat után el kell zárni!

Az országot megszálló III. osztrák hadsereg főparancsnokaként létrehozta a *cs. k. rendkívüli haditörvényszékeket* Arad, Temesvár, Pest, Pozsony, Kassa, Nagyszében, Kolozsvár, Dés és Csíkszereda városokban, sőt szeptemberben azt is kiterjesztette, hogy az ítéleteket egyedül ő hagyhatta jóvá – élet-halál uraként...

Várható hazai tevékenységét már előre jelezték pl. Mednyánszky László őrnagy júniusi kivégzése, vagy júliusban a nagyigmándi főhadiszálláson történt megtorlások, ahol a kócsi és tatai ref. lelkészeket, a bánhidai plébánost és az oroszlanói jegyzőt nyilvánosan megbotozták, a csákerényi kat. papot és a ref. lelkészt pedig agyonlőtték. Augusztusban Zámolyon botoztak meg 20 embert. A korabeli norma 50 botütés volt!

„A birodalom létét fenyegető lázadás és árulás okozta veszély legyőzetett!” – adta hírül elégedetten Ferencz József schönbrunni napiparancsa 1849 augusztusában. Következhetett tehát a *nagy számonkérés*, az alábbi – Bécsben kidolgozott – direktívák szerint:

- a sorkatonák és altisztek amnesztiában részesülhetnek, vagy besoroztatnak a császári hadseregbe,
- a tisztek, képviselők, vezető hivatalnokok haditörvényszék előtt tisztázhatják magukat,
- a régi cs. k. tisztekre, főhivatalnokokra, akik a trónfosztás után is szolgálatban maradtak, „felség-árulás” címén halál vagy hosszú várfogság vár – vagyonekkozbással súlyosbíva,
- a külföldieket pedig kiadták a cári vagy a porosz hatóságoknak. Ez leginkább a nálunk harcolt lengyeleket sújtotta, akiket Bécs, Szentpétervár és Berlin egyaránt saját alattvalóiként kivégeztethetett.

A források alapján az osztrák haditörvényszékek 1849–51 között 4628 magyar rebellis ügyét tárgyalták, közülük kb. 1500 főt elítéltek, 120 főt kivégeztek.

Történelmi emlékezetünkben ezt a vézskorszakot *október 6-a* jelképezi, amikor az aradi várban kivégezték a 13 tábornokot, a pesti Újépületben pedig gr. Batthyány Lajost.

A megtorlás persze ettől sokkal súlyosabb, sokrétűbb és hosszantartóbb volt, megelőzte és túl is haladta Haynau országzászlását. Szomorú színhelyei közül talán legismertebb, leghírhedtebb a „magyar Bastille”-ként is emlegetett egykori *Neugebaude*, az Újépület. Ezt az épületkolosszust Canevale bécsi építész tervei szerint még II. József, a „kalapos király” kezdte építtetni 1786-ban Pest várostól északra az akkor még lakatlan homokbuckás területen hivatalosan „Versorgungshaus”-nak. Ezt a szót az érdeklődő pestbudai polgárok fordíthatták „ellátóház”-nak, „menhely”-nek – ma talán „csokoládégyár”-nak vagy divatosabban „logisztikai bázisnak” mondhatnánk. Sokan viszont tudni vélték, hogy a titokzatos épület a magyarok börtöne lesz. Érdemes megjegyezni, hogy a hatalmas építkezést alig húszévesen *Johannes Hild Oberpollir* irányította, akinek itt volt a „szolgálati lakása” is az elsőként felépült III. pavilon emeletén. Itt született 1789-ben József nevű fia, akinek tízéves koráig ez a várostól távoli érdekes mozgalmas építkezés volt a lakóhelye és játszótere egyaránt. Talán nem véletlen, hogy később ő lett Pest város egyik nagy építője.

A ránk maradt rajzok és fotók alapján tudjuk, hogy a 10 000 négyszögöl alapterületű, négyzet alapú, vastag falú, háromszintes épület sarkaihoz kisebb méretű, négyszintes épületek csatlakoztak, amelyeknek külön udvaraik voltak. Az 1794-re teljesen elkészült Újépület egyes részeit már 1789-től használatba vették. 1793–96 között a fogságba esett francia tisztek börtönéeként szolgált, aztán tüzérlaktanya lett.

A középső pavilon hatalmas udvarát tűzérési gyakorlótérnek is használták, az 1830-as 1840-es években pedig cirkuszi mutatványként görög-római kocsiversenyeket rendeztek ezen a „platz”-on. Az épület déli falai mentén létesítette 1840-ben gr. Széchenyi István az első pesti sétányt, ahol feleségével elültetett platánfaesemetéket. (Erre emlékeztet a vörösmárvány kút domborműve.)

1848-ban az Újépületben volt a szerveződő honvédsereg egyik kiképzőközpontja, ahol Petőfi is szolgált, és itt dolgozott a Honvéd Hadianyaggyár is, ahol golyóöntés, löpörgyártás és lökupakkészítés folyt.

1849 nyaratól itt rendezkedett be az osztrák haditörvénszék is, hogy néhány évig az ország legrettegettebb, leggyűlöltebb helyévé tegye a Neugebaudet.

Az itteni törvénszék tisztek és civilek ügyével egyaránt foglalkozott. Az osztrák megszállás első áldozatai sajátos módon a *pest-budai zsidók* voltak, akiket az osztrák megszálló hatóságok kollektíve büntettek, mint a rebellesek kémeit, hadiszállítóit, rémhíterjesztőit. Már 1849 februárjában megjelent Windischgrätznek az a felhívása, amelyben az alábbiak olvashatók: „... figyelmeztetni akarom a budai és pesti különösen pedig az óbudai zsidókat, hogy a felségsértő Kossuth-tal, az ún. honvédelmi bizottmánnal és a rebellesek országgyűlésével minden néven nevezendő összeköttetéstől tartózkodjanak.”

Erre válaszul az óbudai zsidó egyházközség 404 aláírással hitelesített hűségnyilatkozatban ígérte, hogy könyörtelenül kizárják körükből a „vétkeseket”. Az egyik elfogott óbudai zsidó szállítóért májusban az egyházközség 24 óra alatt le is fizette a 20 000 Ft büntetést.

Mindez a lojalitás nem volt elég Haynaunak, aki júliusban a zsidók „ismétlődő gyalázatos törvényellenes magaviselete” miatt hat hónap alatt kb. 600 ezer Ft értékű hadisarcot rótt ki rájuk. Ebben a legkülönbözőbb katonai ruházati tételek sürgős beszállítása szerepelt. Így pl. 40 ezer gyalogsági köpeny, 60 ezer db ing és gatyá, 40 ezer gyalogsági nadrág, 60 ezer pár német cipő, 800 mázsa talpbőr stb melyből az tűnik ki, hogy Haynau hadseregét a szerencsétlen óbudai zsidókkal akarta felruháztatni.

Dörgedelmes napiparancsban fenyegette meg a főváros polgárait is, hogy „ha csak egy hajszálnyi bántalom” éri katonáit, romba dönti az egész várost.” „Brescia hűtlen lakói ... szolgáljanak tanulság gyanánt, valjon a lázadók irányában kíméletet ösmerek-e?!” – figyelmeztette a pestbudaiaikat.

Az iparral-kereskedelemmel foglalkozó városi polgároknak súlyos gazdasági csapást jelentett a Kossuth-bankók megsemmisítése is. 1849 júliusában csupán Pest város pénztárában kb. 200 ezer Ft. értékű magyar bankjegy vált semmivé.

Megkezdődtek az ún. „bellebbezések”, a letartóztatások is. A sok rab miatt ezekben az őszi hónapokban a hatalmas épület V. pavilonját börtönné alakították át: az ablakokat háromnegyed részig befalazták. Erre a befalazott ablakpárkányra kapaszkodhatott fel a fogoly, ha friss levegőt akart szívni, vagy a városra kitekinteni. Az Újépület amolyan „gyűjtőfogház” szerepet is betöltött ezekben a hónapokban, ahová más törvénszék elítélteit is átszállították. November 23-án pl. a Magyar Hírlap tudtul adta, hogy „múlt kedden 30 statusfogoly szállítottatott föl Aradról Pestre, hol az Újépület egy pavilonja várta az érkezőket. Köztük van Pest megye egykori alispánja, Nyáry Pál is.” Itt raboskodott több felekezeti lelkész, köztük pl. a pesti és a szegedi főrabbi, Lonovics József egri érsek stb. A börtönviszonyok igen mostohák voltak, gyakran zsúfolták össze a cellákban a rabokat, akik naponta 6 krajcárt és fél font kenyert (= 28 deka) kaptak. – Akinek nem volt elég pénze, az nem reggelizett és nem vacsorált – írta *Löwei Klára*, aki egy évig reggelire egy darab sózott kenyert, vacsorára 2-3 szem gyümölcsöt, télen pedig egy szem almát evett. Pénzzel persze itt is sok mindent el lehetett érni a foglárnál: jobb ételt, melegebb szobát, emberségesebb bánásmódot. Sőt egyes visszaemlékezések szerint a bírák megvesztegetésével még az ügyek tárgyalását is halasztani lehetett.

1849 őszétől csaknem fél éven át itt tartották fogva a *Kossuth-családot* is: Kossuth 80 éves édesanyját három lányával és kilenc unokájával. Egy nedves, sötét cellában a földre szórt szalmán volt a fekhelyük. Az egyoldalúan silány ételmezéstől a gyerekek skorbutot kaptak. Zsuzsannának pedig kiújult a tüdőbaja. A családot végül a honvédkórházakban ápolt osztrák tisztek közbenjárására engedték szabadon.

A legszörnyűbb időszak 1849 októbere, „a vértanúgyártás hónapja” volt. Haynau türelmetlenül várta már az utolsó magyar kézen lévő erődök – Pétervárad és Komárom – kapitulációját, hogy megvalósíthassa véres vágyalmát: „Egész Európának példát fogok mutatni, hogyan kell bánni a lázadókkal és hogyan kell a rendet, nyugalmat, békességet egy évszázadra biztosítani” – írta augusztus 18-án Radetzky marsallnak. „Egy évszázadig nem lesz több forradalom Magyarországon, ha kell a fejemmel szavatolok érte, mert gyökerestül irtom ki a gázt!” – olvasható egy másik levelében.

Alig száradt meg a tinta a komáromi megadási okmányon, Haynau azonnal aláírta Batthyány halálos ítéletét. Az első felelős magyar miniszterelnöknek az volt a legnagyobb bűne, hogy „elárulta” arisztokratá társait és hatalomra segítette az „országháborító” Kossuthot. Nem számított az sem, hogy mindvégig kereste a békés megegyezés lehetőségeit a bécsi udvarral, és amikor Jellasic támadása, Lamberg meggyilkolása után a helyzet radikalizálódott, lemondott tisztségeiről, visszavonult birtokára, sőt azt tervezte, hogy Svájcba emigrál. Ezt a tervét a bécsi forradalom kitörése gátolta meg. Mivel az őszi képviselőválasztáson a sárvári kerület ismét őt küldte az országgyűlésbe, decemberben azt javasolta, hogy indítsanak békeküldöttséget Windischgraetzhez. A herceg 1849. január 3-án Bicskén fogadta ugyan a küldöttséget, de Batthyány nélkül, és feltétel nélküli megadást követelve!

Deák Ferenc – aki szintén a küldöttség tagja – már ekkor javasolta Batthyáynak, hogy szökjön meg, ő azonban „pár hitvány év miatt” ezt elhárította. Az osztrák védőerizzel Pestre kísért parlamentereket itt szabadon engedték, de Batthyányt a megérkezés éjszakáján, január 8-án letartóztatták a Károlyi palotában, sógornője, Károlyi Györgyné lakásán. (Ezt a jelenetet örökíti meg a palota déli falán lévő dombormű.) Csaknem négy hónapig a budai várbörtönben őrizték, ahonnan az ostromló honvédsereg közeledtekor – április 23-án – 32 társával együtt Laibachba szállították. Útközben többször nyílt volna lehetősége arra, hogy megszökjön, de ezeket az alkalmakat következetesen visszautasította. Joggal írhatta róla Jókai: Őt jelleme tette fogollyá...

Haynau különös gondot fordított Batthyány személyére, hiszen ő volt a legtekintélyesebb politikai fogoly, akit sikerült elfogni. Júliusban Pozsonyba hozatta, augusztusban pedig – Klapkákéék sikeres nyugati kitörése miatt – Olmützbe szállította, ahol megkezdődött pörének ötnapos főtárgyalása. Ennek eredményeként született meg augusztus 30-án a hadbíróság halálos ítélete s vele együtt azonnal kegyelmi kérvénye is, amelyet azonban Haynau elutasított.

Szeptember 10-én ismét Pozsonyba, majd a pesti Újépületbe szállították, ahol október 3-án Haynau elrendelte kötélt általi kivégzését, amire október 6-án, Latour bécsi-hadügyminiszter halálának évfordulóján került sor.

Batthyányt 5-én este vitték le a siralomházba, ahol egy feszület és két gyertya volt az asztalon. Feleségének hosszas rimánkodás, befolyásos arisztokraták protekciójása után engedték meg, hogy öt percig láthassa a férjét. Az éjszaka folyamán egy becsempészett kis törrel az ágyon fekvő takarója alatt csendben átvágta nyakán az eret, hogy megakadályozza a kötélt általi kivégzését. Öngyilkossági kísérletét csak reggel vették észre az őrök, akik rohantak orvosért. Legközelebb dr. Balassa János professzort érték el, aki szintén itt raboskodott a központi kórház vezetésének elvállalásáért. A neves professzor rimánkodva tiltakozott az ellen, hogy ilyen nyaki sérüléssel is felakasszák a gróft. Az időközben előkerült osztrák orvos „kolléga urak” azonban ezzel mítsem törődtek, sőt a sebesült kezeit is összekötötték, nehogy ismét kárt tegyen magában. Egész nap így őrizték, végül megszületett a döntés: este agyonlövik. Ennek híre „kiszivárgott” és nagy tömeg várakozott az Újépület melletti piacon.

„Csak midőn tompán pördültek meg belül a dobok, s kitérult a sárgafeketére mázolt egyik kapunak mindkét szárnya, kelt halk moraj a közönségben.” – emlékezik vissza Agai Adolf, aki gyermekként volt szemtanúja a szomorú eseménynek.

Október 6-án este 5 órakor vonsozták le Batthyányt a kivégzőhelyre, ki „midőn látá, hogy akasztófa nincsen, könnyedén fohászkozva féltérdre ereszkedve mondá: Éljen a haza! A három golyó egyike a fejét, másik a szívét, harmadik a mellét találta. Kézimunkával készült sapka volt a fején, rajta fekete ruha és nadrág, fejér\_mellény.” – írta Zichy János.

Holttestét a jeltelen hatósági sír helyett a pesti ferencesek kriptájába rejtették. A sírűreg befelé fordított fedőlapjára ezt vésték:

|   |
|---|
| 1849-dik évi October hó 6-án<br>az Urban elhunyt<br>G. B. L.<br>áldás és béke<br>hamvaira |
|---|

A mártir miniszterelnök iderejtett hamvait hazafias bátorsággal és keresztény kegyelettel őrizték a jámbor ferences atyák egészen 1870-ig, amikor a kerepesi temetőben lévő mauzóleumban helyezték örök nyugalomra.

Erre emlékeztet a kriptában lévő emléktábla:

E sírüregben őrizték keresztény kegyelettel  
 a budapesti (IV. ker.) ferencrendiek  
 a rémuralom áldozatául esett  
**BATTHYÁNY LAJOS GRÓF**  
 magyarorsz. I. alkotm. Miniszter elnökének  
 általuk hazafias bátorsággal iderejtett tetemét  
 1849. évi oct. 6-ától 1870. évi június 9-éig.

Batthyány kivégzése után négy nap múlva ismét megperdültek a dobok: október 10-én *Csány László* vezették a bitófa alá. Az egykori huszártiszt a reformkorban rokonával és hűséges barátjával, Deák Ferencsel együtt a Zala megyei liberális ellenzék egyik vezéregyénisége volt. Egész életét a közszolgálatnak szentelte – talán ezért sem alapított családot. 1848 márciusában a pesti forradalmi közcsendbi-zottmány tagjává választották, áprilisban a kormány közlekedési államtitkára, később pedig a legnehe-zebb frontszakaszokra küldték teljhatalmú kormánybiztosnak. Szeptemberben Jellasic támadása idején a Dunnántúlra, aztán a feldunai sereghez, decemberben az elveszfőfőben lévő Erdélybe.

Kérlelhetetlen, puritán „római jellem” – mondták róla kortársai. A trónfosztás után közlekedés- és közmunkaügyi miniszter lett. A forradalom ügyének, és Kossuthnak mindvégig következetes híve maradt. Világos után nem menekült, önként vállalta az osztrák fogságot, és tevékenységéért minden fele-lősséget.

Amikor a hóhér nyakára tette a kötelet, csak ennyit mondott: – A hazért ezt is szívesen...

Vele egy napon végezték ki *br. Jeszenák Jánost*, Nyitra vármegye főispánját, akit Kossuth a Hurban-féle szlovák lázadás leverésére küldött csapatok kormánybiztosává nevezett ki.

Pozsonyi siremlékére Gyulai Pál írta az alábbi verset:

|                                  |                                |
|----------------------------------|--------------------------------|
| <i>Szerette hazáját</i>          | <i>Áldozott, szenvedett</i>    |
| <i>Szívvvel, szóval, tettel:</i> | <i>Jutalmát nem kérte</i>      |
| <i>Védte szabadságát</i>         | <i>S nem küzdhetvén többé,</i> |
| <i>Híven becsülettel.</i>        | <i>Vérpadon halt érte.</i>     |

Október 20-án két lengyel és egy német katonatisztet vittek az akasztófa alá – bizonyítván, hogy a magyar forradalomban milyen jelentős szerepet játszottak a külföldi rebellesek. *Peter Giron* honvédez-redes aachen-i születésű, rajnai porosz származású bécsi fegyvergyáros volt, aki 1848 őszén munkásai élére állva védte a várost az ostromló császári csapatok ellen.

A forradalom leverése után jött Magyarországra, ahol novemberben Kossuth azzal bízta meg, hogy menekülttársaiból szervezzen egy önálló német légiót. Az egység hamarosan megalakult – kalapjukon a bécsi forradalmárok halálfejes jelvényével – és decemberben már a visszavonuló magyar honvédsereg kötelékében vették fel a harcot Windischgraetz csapataival. Ennek során a bábolnai csatában Giron is súlyosan megsebesült. Ezt követően a légiót átszervezték, több katonai egységbe osztották be katoná-it. (Ebben a légióban harcolt a legendás Leibstüeck Mária is huszárfőhadnagyként.) A katonai összeom-lás napjaiban Giron osztrák fogságba esett, innen vitték az Újéjületbe.

*Karol d Abancourt de Franqueville* kapitány arisztokrata apja a nagy francia forradalom idején mene-kült Lengyelországba, ahol Karol fia már igazi lengyel hazafiként nevelkedett. Fiatal katonatisztként részt vett egy összeesküvésben, amiért 1836-ban letartóztatták és 1840-ben húszévi várfogságra ítélték. Büntetését a temesvári erődíjében töltötte, ahonnan 1848 tavaszán szabadult. Azonnal beállt a te-mesvári nemzetőrök közé és részt vett a szerb felkelők elleni véres harcokban, később ki is tüntették. Fehértemplom augusztusi ostrománál tanúsított vitézségéről a Közlöny is megemlékezett: „Abancourt Károly a temesi nemzetőrök őrmestere gyorsan megjelent minden ütközetnél, s buzdításával lelkesíté a csapatot.” A 12. huszárezred kapitányaként harcolt az utolsó napokig: augusztus 6-án a szőregi esata utáni visszavonulás során esett osztrák fogságba. A hadbírság „visszaeső politikai bűnös”-ként kezelte és 38 éves korában kötél általi halálra ítélte.

*Mieczyslaw Woronieczky* hereceg a lengyel lovaslégió ezredese Galíciában született és hadnagyként lépett ki 1848 tavaszán az osztrák hadseregből. Rövidesen már a szabadkai nemzetőrök parancsnoka a délvidéki harcokban. „Oroszlánbátorságú, eszményien szép férfiú” – írta róla bajtársa, Degré Alajos.

Szeptember elején a perlaszi szerb sáncok elfoglalásánál olyan hősiességét tanúsított, amelyért a szabadkaiak ovációt rendeztek a tiszteletére. Októberben „vadászcsapatát” önálló zászlóaljja bővítet-te, őrnagyi rangot kapott, majd a szegedi lovasnemzetőrség parancsnokaként, később pedig Erdélyben

harcolt, ahol Bem alezredessé nevezte ki. Itt szervezte az újabb erdélyi lengyel egységeket, de közben Kolozsvárra is bejárta a bálókra, ahol eljegyezte a szépséges Korniss grófkisasszonyt... 1849 augusztusában már Dessewffy Arisztid tábornok mellett szolgált, és augusztus 5-én lovasfelderítés közben esett osztrák fogságba. A hatóságok ennek hírére már augusztus 8-án falragaszokon hozták a pestiek tudtára. „Pest lakói, kiknek körében a lovagias herceg nagy népszerűségnek örvend, aggodalommal tekintenek az ítélet elébe.” – írta a Gazeta Polska szeptember 25-én.

Az Újépület udvarán d'Abancourt kapitánnyal találkozva elkeseredetten mondta: „A gazemberek! Legalább agyonlőnének – katonához illően!” Kivégzése előtt ebéddel vendégelte hóhériját, majd eleghánsan felöltözve szivarra gyújtott és a forradalmat éltetve állt az akasztófa alá.

A Földművelésügyi Minisztérium déli falán domborműves emléktábla hirdeti, hogy a hős lengyel tiszt itt, az egykori Fa téren halt vértanúhalált 23 éves korában. Ugyanitt helyezték el a közelmúltban *Kazimierz Rulikovski százados emléktábláját* is, akit augusztus 28-án végeztek ki Nagyváradon

Október 24-én a magyar országgyűlés vezető tisztviselői kerültek bitófára.

*Br. Perényi Zsigmond* Ugocsa vármegye főispánja, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja, a főrendiház elnöke kezdettől tevékeny szereplője volt az eseményeknek. 1848. március 15-én ő is tagja volt a pozsonyi országgyűlés Bécsbe látogató küldöttségének, ősszel pedig a honvédelmi bizottmányban képviselte a felsőházat. Azon kevés főúr közé tartozott, akik a trónfosztás után is kitartottak a forradalom ügye mellett országbiróként és a hétszemélyes tábla elnökeként. Világos után tartóztatták le, s vitték Pestre.

*Szacsavay Imre* ügyvéd, „a magyar Cicero”, az úrbéri viszonyok egyik kiváló szakértője Nagyvárad képviselője volt az országgyűlésben. Az országgyűlés jegyzőjeként írta alá a trónfosztó nyilatkozatot. Kossuth őt küldte Nagyváradra az áttelepülő fegyvergyár elhelyezésére és a termelés beindítására. Világos után fogták el, s vitték az Újépületbe, ahol rabtársai emlékezete szerint az utolsó napokig szenvedélyesen sakkozott.

*Csernus Menyhért* pénzügyi tanácsost állítólag egy véletlen névcsere folytán Csernátony Lajos helyett fogták el, aki a „Márcezius Tizenötödike” nevű baloldali radikális lapot szerkesztette és Kossuth titkára volt. Mások szerint viszont az volt a „bűne”, hogy önként jelentkezett a hadseregbe és mint a koronaörség volt parancsnoka, legénységét is besoroztatta. Ez utóbbit tartotta Haynau főben járó véteknek, ezért küldte Csernust akasztófára.

Mind a három halálraíteltet reggel kísérték a Fa piac kivégzőhelyére. Ott a fehérszakállas Perényi megölelte két társát, kezét fogták és aztán Éljen a haza! kiáltással léptek a bitó alá.

Ez a kivégzősorozat kiváltotta a nyugati közvélemény haragját – sőt a cár nemtetszését is, ezért Bécsben úgy gondolták, hogy ideje lesz rövidebb pórázra fogni Haynaut. Október 26-án az osztrák kormány elrendelte, hogy „politikai bűncselekmények ügyében a kivégzések felfüggesztendők.” Ezután került sor a már meghozott halálos ítéletek enyhítésére 15–20 éves várfogságra.

Haynau nehezen vette tudomásul a korlátozást, amelyre aligha jelentett gyógyírt az, hogy november 20-án ő avathatta fel a Lánchídat: „Ma nyitattott meg a közönségnek a lánchíd. Honunk katonai lángeszű parancsnoka br. Haynau és fáradhatatlan teljhatalmú biztosa br. Geringer Károly úr Öméltóságuk első mentek rajta Pestről Budára és onnan vissza. A felállított lovas- és gyalog katonaság zenekara ezen egész idő alatt az Isten tartsd meg királyunkat ismeretes néphymnuszt játszott” – írta lelkesedve a Religio – csupán azt sajnálva, hogy nem tartattak hálaadó istentiszteletet ezen alkalommal.

Az Újépületben természetesen eközben is szorgalmasan folyt a „munka”. 1850 januárjában végezték ki *Kolosa György* egyetemi hallgatót, akit „köztörvényes bűnözőként” Lambergrófi gróf megyei ilkolásával vádoltak. A hajóhídi népitélet után Kolosa Erdélyben harcolt, Világos után egy ideig bújált, de novemberben már az Újépületben raboskodott.

1850 júliusában Bach szorgalmazására felmentették Haynaut és 400 ezer Ft névértékű államkötvénnyel jutalmazták. Az elbocsájtott táborszernagy úgy bosszulta meg menesztését, hogy utolsó „munkanapján” tömegesen adott kegyelmet a halálraítélteknek.

1851. szeptember 22-én az Újépület udvarán a hóhér komor ünnepélyességgel szegte fel a bitófékara *36 főrebellis* nevét. Ők voltak azok, akiket 1850. január 1-én „felségsértési vád folytán” nyilvánosan megidéztek, de mivel 90 napon belül nem jelentek meg – és elfogni sem sikerült őket –, ezért a főlőttük tartott haditörvényszék egyhangú ítélete alapján „főlségsértési bűn részeseiként” vagyonielkobzásra és kötél általi halálra ítéltettek.

A teljes névsor eddig még a forrásmunkákban sem jelent meg: az alábbiakat a Magyar Hírlap 1851. szept. 23-i számából vettük, ahol az illető neve után főbenjáró bünei is felsoroltattak. Kik voltak hát a halálra keresett „főrebellesek”?

1. *Almássy Pál* kormánybiztos, a képviselőház másodelnöke 2. *gr. Andrássy Gyula*, Zemplén vm főispánja, a kormány portai ügynöke 3. *Galanthai Balogh János* kormánybiztos, gerillavezér 4. *gr. Batthyány Kázmér* baranyai főispán, külügyminiszter 5. *Beóthy Ödön* bihari főispán, kormánybiztos 6. *Csernátony-Cseh Lajos* radicalis lapszerkesztő, a honv. biz. titkára 7. *Gorove István* országgyűlési jegyző 8. *Esquire Guyon Richard*, a branyiszköi roham vezére, honvédezeres 9. *Hajnik Pál* pestbudai rendőrfőnök 10. *Házmán Ferenc* Buda város főjegyzője, ministeri osztályfőnök 11. *Horváth Mihály* csanádi püspök, cultusminister 12. *Irányi Dániel* kormánybiztos 13. *br. Jósika Miklós*, a honvédelmi bizottmány tagja 14. *Kmetty György* tábornok 15. *Kornis Károly* vésztörvényszéki közbíró 16. *Kossuth Lajos* ügyvéd, hírlapíró stb 17. *Ludwigh János* kormánybiztos 18. *Madarász László* rendőrminiszter 19. *br. Majthényi Károly* baranyai alispán, kormánybiztos 20. *Mérey Mór* ministeri tanácsos 21. *Mészáros Lázár* hadügyminiszter 22. *Oroszhegyi József* gerillavezér 23. *Perczel Mór* tábornok 24. *Perczel Miklós* alezredes 25. *Puky Miklós* kormánybiztos 26. *Rákóczi János*, a honvédelmi bizottmány titkára 27. *Sárosy Gyula* költő, az Aranytrombita szerkesztője 28. *Somogyi Antal* csongrádi képviselő 29. *B. Splényi Lajos* Kossuth követe 30. *br. Stein Jenő Miksa* alezredes 31. *Szemere Bertalan* miniszterelnök 32. *Szontagh Sámuel* törvényszéki elnök 33. *Tancsics Mihály* radicalis orsz. gyűlési képviselő, lapszerkesztő 34. *széki gr. Teleki László* párizsi követ 35. *Dogenfeldi Wetter Antal* tábornok 36. *Vukovics Sebő* igazságügyi miniszter.

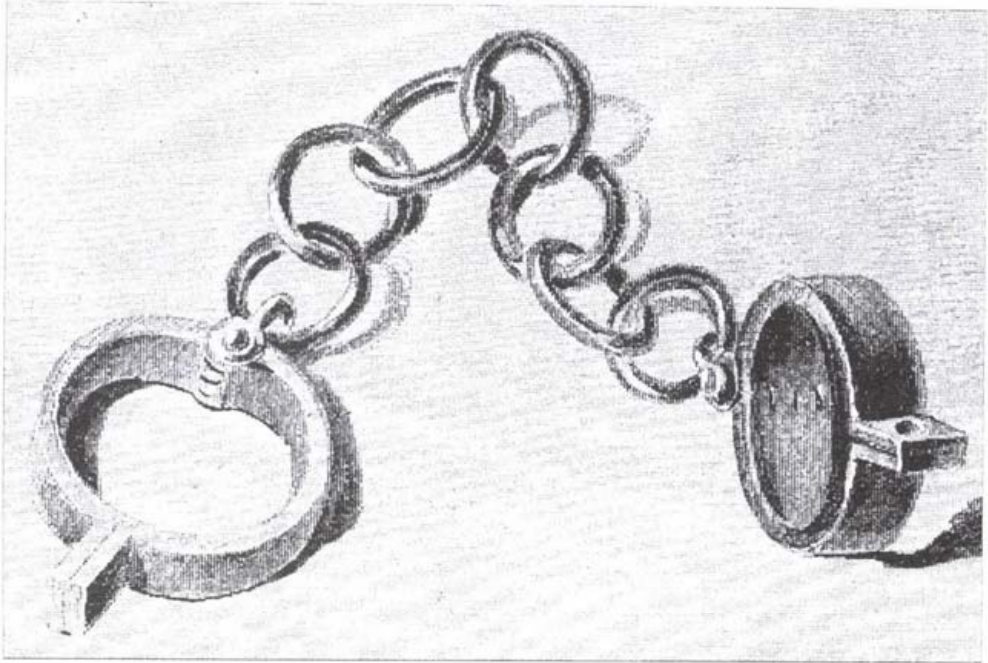
Ugyanezen a napon a cs. k. haditörvényszék újabb 39 „szökésben lévő egyént” szólított fel, hogy 90 napon belül „ezen haditörvényszék előtt jelenjenek meg, s a nekik tulajdonított bűnök ellen magokat védelmezzék”:

1. *Berzenczey László* kormánybiztos 2. *Boross László* gerillavezér 3. *Colsteini Collin* honvédkapitány 4. *Cornides Lajos* kormánybiztos, gerillavezér 5. *Décsey László* kormánybiztos, 6. *Dercsényi István* gerillavezér 7. *Lorody Edvard* kormánybiztos 8. *Finta Márton* törvényszéki elnök 9. *Fülöp Lipót* temesvári kormánybiztos 10. *Horváth Károly* pesti főjegyző 11. *Illésy János* kormánybiztos, jázszerű követe 12. *Imrédy József* szabadkai bírósági elnök 13. *Ivankovics János* vasi kormánybiztos 14. *Korányi István* kapitány, zentai iskolamester 15. *Katona Miklós* szolgabíró, felkelővezér 16. *Körösy Sándor* hadbíró 17. *Kohlman József* ezredes 18. *Kollár József* hadbíró 19. *Kopcsányi József* kormánybiztos, gerillavezér 20. *Kovács István* plébános, szabadcsapat parancsnok 21. *Lukács Sándor* ügyvéd, kormánybiztos 22. *Mátéfy Antal* kormánybiztos 23. *Mátyás József* Körmöczbánya képviselője 24. *Mednyánszky Cézár* br. tábori főlelkész 25. *Millassin József* szabadkai ügyvéd 26. *Noszlopy Antal* helyettes kormánybiztos 27. *Noszlopy Gáspár* kormánybiztos, gerillavezér 28. *Pilaszanovics József* bírósági elnök 29. *Pulszky Ferenc* londoni ügynök 30. *Rónai Jácint* győri bencés szerzetes 31. *Szabó István* kapitány, vészbíró tag 32. *Spelletich Bódog* kormánybiztos, szabadkai képviselő 33. *Stern Sámuel* izraelita népfőlkész 34. *Szabó Adám* mágocsi gyógyszerész 35. *Kisgeredi Szabó Imre* ezredes, ministeri oszt. vezető 36. *Szirmay Pál* sárosi képviselő 37. *Tatay Pál* pesti ügyvéd 38. *Teleki Sándor* gr. ezredes, kormánybiztos 39. *Ulm Károly* ügyvéd.

Az osztrák hatóságok széles körű hajtóvadászatot folytattak a listákon szereplők letartóztatására és éberen figyelték a forradalmi emigráció hazai kapcsolatait, hogy csirájában elfojthassanak mindenféle szervezkedést. Ekkor ugyanis még joggal tarthattak attól, hogy ismét lángra lobban az ellenállás. A forradalmi emigráció keményen dolgozott azon, hogy ezt a gondolatot ébren tartsa, és több ügynök, gerillavezér próbálkozott különböző csoportok szervezésével. Ezeket azonban a hatóságoknak sikerült felszámolniuk, résztvevőiket elfogniuk. – 14 ezer rendőri hivatalnok tartja féken a hazát – írta bátyjának Kossuth Zsuzsa.

Forradalmi elveik nyílt hangoztatása, Vasváry Pállal való szoros együttműködésük és az újabb forradalom várása miatt 1851 májusában letartóztatták *Teleki Blankát*, júliusban pedig *Löwei Klárát*. Ebben az évben leplezték le a hatóságok a Makk-féle szervezkedést, amelynek következményeként december elején ismét az Újépületbe hurcolták *Kossuth Zsuzsát* Lujza nővérel együtt. Ekkor fogták le *Jubál Károly* tanárt, aki mindent magára vállalt, és *May József* ezredet, aki cellájában felgyújtotta szalmaszékját és hang nélkül elégette magát.

*Noszlopy Gáspárt*, a legendás somogyi gerillavezért 1850 április elején fogták el és vitték Pestre. Ő volt az egyetlen fogoly, aki a Neugebaudéból is megszökött: beteget szimulált, átvitték a Ludoviceum rabkórházába, ahonnan a hullakamrán át sikerült kijutnia. Azonosítását megnehezítendő oltott mésszel maratta el az arcát. Csak három év múlva sikerült újra elfogni egy titkos találkozó során – beépült áruló segítségével – a Bástya utcában. Az Újépületben a kemény kivallatásokat is szó nélkül tűrte. Bécsben ítélték halálra, majd visszahozták Pestre.



*Körössy Sándor 1848–49-es honvédiszt rabbilincse  
(Gracza György: A magyar szabadságharc története III. Bp. 1896. 301. old.)*

1853. március 3-án reggel négy elítéltet végeztek ki: *Andrásfy Károlyt* „kegyelemből” az Újépületben lötték agyon, *Sárközy Soma* ügyvédet, *Jubál Károly* tanárt, *Noszlopy Gáspár* kormánybiztost pedig szoros katonai őrizettel a régi ferencvárosi temetőnél felállított akasztófákhoz vitték. Jellemző a hatósági elővigyázatosságra, hogy ez alkalommal az Üllői úti laktanyában lévő tüzéséget is riadókészültségbe helyezték.

1852 végén fogták el a körözölistán is szereplő *Sárosy Gyula* költőt, aki álnéven dolgozott Gyöngyösön. Halálbüntetését életfogytiglanra enyhítették, amelyből három évet az Újépületben töltött – tucatnyi rabversben számolván be az ottani körülményekről.

1852 augusztusában tartóztatták le Csesztvén *Madách Imrét*, aki birtokán több bujdosónak adott menedéket, és valószínű, kapcsolatban is állt a titkos pesti szervezkedéssel. Először Pozsonyba vitték, majd 1853. január 12-én „a legszigorúbb felügyelet alatt” az Újépületbe szállították át, ahol májusig raboskodott. Szabadulása után még hónapokig rendőri felügyelet alatt élt Pesten. Az Újépület rabjainak jó részét a későbbi években osztrák, cseh várbörtönökbe vitték, ahonnan az enyhülő politikai viszonyok nyomán többnyire amnesztiával szabadultak.

A kiegyezés után a hatalmas épület nemcsak szomorú vészorszaki emlékjellege, de Pest városának építészeti fejlesztése miatt is „nemkívánatos épületté” vált. Lebontására már az 1870-es években készültek tervek, amelyek végül a forradalom és szabadságharc 50. évfordulójára valósultak meg. A lebontott pavilonok helyére paloták, pénzüzetek épültek, középső nagy udvarából pedig a Szabadság-teret alakították ki. Az egykori kivégzés helyén 1926-ban avatták fel a Batthyány-örökmécsést, az „udvaron” pedig 1934-ben a mártírok egyszerű emlékművét.

*Dr. Tóth József*

**Felhasznált irodalom:** *Ágai Adolf:* Utazás Pestről Budapestre, Pallas Kiadó. Bp. 1909.; *Andrássy Antal:* Noszlopy Gáspár, Somogyi Almanach, Kaposvár 1987.; *Batthány Lajos gróf főbenjáró pöre,* Európa Kiadó. Bp. 1991.; *Deák István:* Törvényes forradalom, Gondolat Kiadó. Bp. 1994.; *Doberdói B. József:* A magyar nemzet hadtörténelme, 21. rész. Grill Kiadó. Bp. 1941.; *Földy János:* Világostól Josephstadtig, Egyetemi Nyomda. Bp. 1939.; *Gelich Richard:* Magyarország függetlenségi harca, Aigner K. Bp. 1885.; *Kertész Erzsébet:* Kossuth Zsuzsanna, Kossuth Kiadó. Bp. 1983.; *Kovács István:* Mindvégig veletek voltunk, Osiris Kiadó. Bp. 1998.; *Radó György:* Madách Imre, Salgótarjáni Megyei Kvtár. 1987.; *Sáfrán György:* Teleki Blanka és köre, Kriterion, Bukarest 1979.; Religio és a Magyar Hírlap 1849–51. évfolyamai.